

راهنمای تحقیق در علوم اجتماعی

دکتر محمد جهانفر

دانشیار دانشگاه تهران

باتشکر از مثال‌ها و تمرین‌های درسی آقای محمدعلی...

سرشناسه: جهانفەر، محمد، ۱۳۱۲

عنوان و پدیدآور

راهنمای تحقیق در علوم اجتماعی / از دکتر محمد جهانفەر

مشخصات نشر تهران، جهان فرهنگی: دانشگاه تهران.

مشخصات ظاهری ۱۹۲ صفحه، ۱۸ جدول

شابک

فیفا

یادداشت

M, jahanfar, A Guide to
Research in the social sciences

یادداشت

روش تحقیق

موضوع

پژوهش - روش های پژوهش

موضوع

دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ و انتشارات جهان

شناسه افزوده

فرهنگی

شماره کتابخانه

دهبندی دیویی

رده بندی دیویی کنگره

براساس سرفصل های مصوب شورای مراکز آموزش علمی کشور، وزارت علوم -

تحقیقات و فناوری

تعداد: ۲۰۰ جلد

قیمت: ۱۰۰۰ تومان

۱۳۹۷

نوبت چاپ اول

چاپ و انتشار جهان فرهنگی با همکاری مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران

نشانی: تهران - خ صفی علی شاه - آخر کوی غزال - ۵

۷۷۵۳۲۲۸۳ - ۰۹۱۲۱۷۰۰۴۰۳

01356nam0 22003612i 450 000

978-964-92878-4-3a\$ 010

aIR\$b5-۸۹۲۹۱\$ 020

a\$ 200 راهنمای تحقیق در علوم اجتماعی b\$[کتاب]f\$ پدیدآور محمد جهانفەر.

a\$ 210 تهران b\$تلفن ناشر: ۷۷۵۳۲۲۸۳، آدرس ناشر: انقلاب - بچ شمیران - خیابان ص

علی شاه - پایین تر از هدایت - انتهای کوچه غزال - کوچه حاج کریم - پلاک ۵ c\$ جهان

فرهنگی، d\$، ۱۳۹۶.

a\$ 215 د، ۲۱۲ ص.

a\$ 320 کتابنامه.

a\$ 606 علوم اجتماعی x\$ - تحقیق x\$ - روش شناسی \$6a01\$3259401\$2nll

aSocial sciences\$x - Research\$x - Methodology\$6a01\$7ba\$ 606

۲۰۰/vTa\$ 676

H۶۲b/ج۹۲۲ ۱۳۹۶a\$ 680

\$700 جهانفەر، b\$. محمد، f\$. ۱۳۱۲ - 341463\$

ddoc jahanfar.doc\$g98999c5c-da57-4e10-be50-35bfc8354fea\$ 856

dmr jahanfar-16-11-1396-.pdf\$g9461efaa-5f1d-40a8-9a5d-869a532cb793\$ 856

fi\$ 915

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: تحقیق چیست؟.....	۱
تحقیق چیست؟.....	۱
انواع تحقیق و پژوهش.....	۴
بعضی از مفاهیم تحقیقی.....	۶
مراحل و روند یک تحقیق علوم اجتماعی.....	۹
تکلیف.....	۱۳
منابع.....	۱۴
فصل دوم: سوالات و طرح تحقیق.....	۱۵
عنوان تحقیق.....	۱۵
عوامل مؤثر بر انتخاب پرسش تحقیق.....	۱۶
اثر پیشرفت‌های سیاسی و اجتماعی بر تحقیق.....	۱۸
دسترسی به داده‌ها.....	۲۰
برنامه‌های زمانی.....	۲۱
طرح تحقیق.....	۲۰
تحقیق کمی.....	۲۳
تحقیق تجربی.....	۲۳
تحقیق شبه تجربی یا شبه آزمایشی.....	۲۴
تحقیق آرشیوی (از روی محتوای بایگانی).....	۲۴
تکالیف درسی.....	۲۵
منابع.....	۲۶
فصل سوم: مرور ادبیات تحقیق.....	۲۷
مرور ادبی تحقیق‌ها چیست؟.....	۲۸
منابع - سوابق ادبی.....	۲۹
چگونگی دسترسی به منابع.....	۳۳
مرور ادبی و سوابق یک تحقیق.....	۳۵
آماده شدن برای نوشتن متن تحقیق.....	۳۷
تکالیف.....	۳۸
منابع.....	۳۹
فصل چهارم: نمونه‌گیری برای تحقیق.....	۴۱
چرا پژوهشگران نیاز به نمونه‌گیری دارند؟.....	۴۳
شرایط اصلی نمونه‌گیری.....	۴۴
سمت و سوگیری (تعصب).....	۴۵
خطای نمونه‌گیری.....	۴۶
چه نوع نمونه‌گیری باید به کار برد؟.....	۵۰
جامعه نمونه چقدر بزرگ باشد؟.....	۵۰
تکالیف درسی.....	۵۱
فصل پنجم: سنجش و آزمون.....	۵۳
پایایی تحقیق.....	۵۴
روایی (اعتبار) تحقیق.....	۵۶
روایی ساختاری مرتبط.....	۵۷
داده‌ها ترتیبی.....	۶۰
مقایسه‌های فاصله‌ای و مقیاس‌های نسبی.....	۶۱
تعریف اثربخشی و عملکردی.....	۶۲
ورود داده‌ها (با استفاده از نرم افزار SPSS).....	۶۲
تکالیف درسی (tasks).....	۶۳
منابع.....	۶۴
فصل ششم: مشاهده.....	۶۵
مشاهده در موقعیت‌های مختلف.....	۶۵
دلایل استفاده از مشاهده.....	۶۶
مشاهده آزمایشگاهی.....	۶۸
مشاهدات نظام‌مند (سیستماتیک).....	۶۹
مشاهدات فرصت طلبانه.....	۶۹
مشاهده مبتنی بر تمایل.....	۷۱
منابع.....	۷۳
فصل هفتم: پرسشنامه‌ها و مصاحبه‌ها.....	۷۵

تکالیف.....	۱۱۵
فصل یازدهم: مقدمه‌ای بر تحقیق کیفی.....	۱۱۷
انواع داده‌ها کیفی.....	۱۲۱
چگونگی اجرای تحقیق کیفی.....	۱۲۸
جمع‌آوری داده‌ها.....	۱۳۰
نوشتن تحقیق.....	۱۳۱
تکالیف.....	۱۳۱
منابع.....	۱۳۴
فصل دوازدهم: نگارش طرح تحقیقاتی.....	۱۳۵
طرح تحقیقاتی چیست؟.....	۱۳۶
کارکردهای طرح تحقیقاتی.....	۱۳۷
اجزای مختلف طرح تحقیقاتی.....	۱۳۷
اعلام روش‌های تحقیق (شرح روشها).....	۱۴۰
شرح طرح نامه تحقیقاتی.....	۱۴۱
نتایج احتمالی تحقیق.....	۱۴۲
برنامه ریزی زمانی تحقیق.....	۱۴۲
نتیجه‌گیری.....	۱۴۳
منابع.....	۱۴۴
فصل سیزدهم: نوشتن پایان‌نامه و مقاله.....	۱۴۵
پایان‌نامه.....	۱۴۶
صفحه عنوان.....	۱۴۷
اظهار نامه.....	۱۴۷
مقدمه رساله نویسی.....	۱۴۸
مرور ادبیات تحقیق (سرور متون).....	۱۵۰
نتایج و یافته‌ها.....	۱۵۱
بحث و تحلیل.....	۱۵۲
معرفی کتاب‌های مرتبط.....	۱۵۲
سایت‌ها.....	۱۵۳
پیوست‌ها و ضمیمه.....	۱۵۵
نکاتی در مورد نوشتن مقاله‌ها و رساله‌ها.....	۱۵۵
منابع.....	۱۵۹

تحقیق پیمایشی طولی و متقاطع.....	۷۵
اعتبار تحقیق پیمایشی.....	۷۸
مشارکت در تحقیق پیمایشی.....	۷۹
انواع پرسشنامه‌ها.....	۷۹
فواید پرسشنامه‌های گروهی.....	۷۹
مصاحبه‌ها.....	۸۰
یک نمونه پرسشنامه.....	۸۲
منابع.....	۸۴
فصل هشتم: تحقیق تجربی (آزمایشگاهی).....	۸۵
دستکاری خنیرها.....	۸۷
انواع طرح تحقیق تجربی.....	۸۷
انواع دیگر تحقیق تجربی.....	۹۳
تکالیف.....	۹۴
فصل نهم: بهره‌گیری از آمار تریقی.....	۹۵
این فصل دو هدف عمده دارد:.....	۹۵
انواع داده‌ها.....	۹۶
محاسبه تمایل و گرایش به مرکز با استفاده از SPSS.....	۱۰۲
انتخاب گزینه.....	۱۰۲
جدول بندی متقاطع.....	۱۰۳
آزمون‌های پراکندگی.....	۱۰۴
تکالیف ۱.....	۱۰۶
فصل دهم: آمار تحلیلی (همبستگی).....	۱۰۷
همبستگی.....	۱۰۷
درجات همبستگی.....	۱۰۸
چگونگی محاسبه میزان همبستگی با استفاده از SPSS.....	۱۱۰
سطح معنی‌داری آماری.....	۱۱۱
محاسبه معناداری دو میانگین.....	۱۱۲
محاسبه معنادار بودن همبستگی.....	۱۱۴

فصل چهاردهم: مسائل اخلاقی تحقیق ۱۶۱

مسئولیت در مقابل موضوع‌های پژوهشی

۱۶۱.....

مسئولیت‌های خوانندگان و پژوهشگران ۱۶۵

داده‌ها جعلی و گمراه کننده..... ۱۶۸

منابع..... ۱۷۰

فصل پانزدهم: نمونه کاربردی تحقیق کیفی

در استان خوزستان..... ۱۷۱

مقدمه..... ۱۷۱

جامعه آماری و جامعه نمونه..... ۱۷۲

موضوعات مورد بررسی (چارچوب مصاحبه)

۱۷۳.....

نتایج به دست آمده از مصاحبه عمیق..... ۱۷۵

۱۵-۴ سطح باروری و تعداد فرزندان ایده آل

۱۷۶.....

هزینه، فایده و کیفیت و کمیت فرزندان..... ۱۷۷

ارزشهای سنتی..... ۱۷۹

ترجیح جنسی..... ۱۸۰

ازدواج..... ۱۸۱

تنظیم خانواده..... ۱۸۳

اقتصاد باروری..... ۱۸۴

موقعیت زنان در خانواده..... ۱۸۵

جامعه و دولت..... ۱۸۶

نگرشهای مذهبی، تقدیر الهی و تنظیم

خانواده..... ۱۸۷

سقط جنین..... ۱۸۷

نتیجه..... ۱۸۸

تحقیقات و تألیفات مربوط..... ۱۹۰

فهرست جدول‌ها

عنوان صفحه

جدول ۱. مثالی برای داده‌ها اسمی قومی

جنسی..... ۵۹

جدول ۲. مثالی از داده‌های نسبی..... ۶۲

جدول ۳. مثالی از توزیع فراوانی..... ۹۷

جدول ۴. مثالی از توزیع فراوانی

طبقه‌بندی شده..... ۹۸

جدول ۵. مثالی برای داده‌ها..... ۹۹

جدول ۶. مثال توزیع فراوانی جمعیتی..... ۱۰۰

جدول ۷. مثالی از جدول‌بندی متقاطع

..... ۱۰۳

جدول ۸. مثالی در مورد محاسبات آماری

با استفاده از spss..... ۱۰۵

جدول شماره ۹. تحصیلات و درآمد..... ۱۰۹

جدول شماره ۱۰. سال تحصیلی و درآمد

..... ۱۰۹

جدول ۱۲. طرح اولیه تحقیق..... ۱۴۱

جدول ۱۳. برنامه زمانی وظایف اصلی..... ۱۴۳

جدول ۱۴. یادگذاری، اقلام مختلف با

سوابق تقدیر آنها..... ۱۵۷

جدول ۱۵. موضوعات فرضیه‌های مورد

مطالعه..... ۱۷۳

جدول ۱۶: برخی ویژگی‌های جمعیتی

زنان مورد بررسی بر اساس داده‌های

تحقیق..... ۱۷۴

جدول ۱۷: تعداد فرزندان ایده آل..... ۱۷۵

جدول ۱۸: تعداد فرزندان واقعی..... ۱۷۵

از سال ۱۳۵۲ با تدریس روش تحلیل جمعیت شناسی برای دوره کارشناسی و ارشد رشته‌های علوم اجتماعی دانشگاه‌های کشور از منابع بین المللی بهره گیری می‌کردیم. آشنایی با تلاش شخصیت‌های دانشگاهی در سمینارهای بین المللی کشورهای چون استرالیا، مالزی و سنگاپور و چین و یا کانادا مرا به ادامه نوشتار دانشگاهی ملزم می‌ساخت. با مرور سوابق مطالعاتی استاتیدی چون هولمز، محمد دهان و عسری از کشور مالزی و گوین جنز استاد جمعیت شناسی دانشگاه ملی استرالیا آغاز به کار کرده و در عمل به لزوم مراحل ۵ گانه کتاب نویسی (با علائم ۵ ت) پی برده شد که عبارتند از ترجمه، تحقیق محلی، تدریس، تبیین و تالیف که برای کتاب راهنمای تحقیق علوم اجتماعی نیز دنبال شده است.

در این مجموعه پس از ترجمه سوابق ادبی مربوط و به کارگیری تحقیق کمی و کیفی با ابزار پرسشنامه برای باروری اقوام خوزستان، این مطالب برای دوره‌های ارشد و دکترا تدریس و با دایره علمی تبیین و در مرحله پنجم مجموعه مطالب مزبور با قواعد متعدد نشر به شکل نهایی تالیف گردیده است.^۱

ارائه پیش نویس این مجموعه به هرد توجّه معاونت پژوهشی دانشگاه تهران و جنابان دکتر رحیمیان، دکتر طاهری و دکتر فرار گرفته مقرر فرمودند نسخ متعدد چاپ شده این کتاب در اختیار معاونت پژوهشی دانشگاه تهران قرار گیرد.

گذشته از این ارائه این مجموعه به مقام معاونت فرهنگی وزارت علوم تحقیقات و فناوری (دکتر غلامرضا غفاری) که خود مدرس روش تحقیق بوده اند و نوشته ایشان (استاد گرامی جناب آقای جهان فر) با سلام و احترام با سپاس و تشکر از اینکه اینجانب را قابل دانسته و نوشته خود را در باب روش تحقیق جهت ارزیابی، در اختیار بنده قرار دادید. در خصوص این نوشته موارد زیر را به اس محترم می‌رساند.

- اهتمام و سعی شما در فراهم سازی و ارائه اثری ساده در باب روش برای اطلاع و ارتقای دانش پژوهشگران مبتدی و تازه وارد عرصه پژوهش علوم اجتماعی ستودنی است.

^۱ زیرا که روش کتاب نویسی بدون مراحل فوق و صرفاً انتشار نتیجه یک آزمایش، بحث درسی و یا ترجمه مطلب منسوخ است.

سعی و تلاش شما در همراه ساختن پاره ای از مفاهیم با حوزه عمل هم در خور توجه است.

(که توصیه ایشان موجب ویراستاری مجدد این کتاب توسط دکتر فتوریچی شده است.)

نظریه چند تن از اساتید: این کتاب از نظر فصل بندی و مراحل پژوهشی در سطح بین المللی بوده فرایند متناسب پژوهشی دارد. از نظر مثال های مطرح شده با کشور ما تناسب فرهنگی داشته از کاربردی ترین کتاب های روش تحقیق است.

نظریه های جنبی دیگر: تاریخ منابع مطالعه نسبتاً به روز بوده، روانی متن کتاب مشهود، مثال ها روشن گر و مستند و مباحث روال منطقی تنظیم شده است، از اطلاله بحث ها اجتناب کرده زمینه ساز تنظیم پایان نامه (Thesis) و حتی رساله اجتهادی یا دکتری (Dissertation) می باشد بدینوسیله از آقایان دکتر رحیمیان، دکتر طاهری نیا، دکتر غلامرضا اصفهانی، ای رهنمودهای لازم و آقای محمدعلی رازقی که در جهت اصطلاح یابی و ویراستاری علمی تلاش کردند و نیز اساتید روش تحقیق و همکاری دانشگاهی برای تایپ مطالب تشکر سمیمانه داریم.

مقدمه ای برای مدرسین تحقیق در علوم اجتماعی

این کتاب برای استفاده دانشجوین علوم اجتماعی در درس روش تحقیق طرح ریزی شده است. (فرض بر این است که دانشجویان این دوره هیچ آشنایی قبلی با موضوع روش تحقیق نداشته و از توان ذهنی بالایی هم برخوردار نیستند). این کتاب پانزده فصل دارد که انتظار می رود در مدت پانزده هفته و هر هفته سه ساعت بطور متوالی تدریس شود که تا آخر نیمسال به پایان برسد. لازم است تا دانشجوین و تدریس و نیم دیگر را به انجام تکالیفی که در پایان هر فصل آمده، اختصاص دهند. پیشنهاد می شود دانشجوین برای تمرین بیشتر، مطالب آخر هر فصل را انتخاب و انجام دهند. بدیهی است دانشجوین می توانند موضوع کنفرانس خود را براساس مقاله انتخابی مطرح نمایند. غالباً این دوره های تحصیلی جهت ایجاد آمادگی برای نوشتن تحقیقات طولانی مفید است که به عنوان پروژه تحقیقی، تحقیق دانشگاهی، تکلیف دانشگاهی، پایان نامه ها و یا رساله دکتری کارساز است. در پاره ای از مواقع دانشجوین انتظار دارند که درس روش تحقیق تا حدودی آنها را برای ارائه طرح پیشنهادی (proposal) که همراه با درس روش تحقیق است، یک تکلیف آموزشی

مستقل و کامل باشد (نه این که به عنوان یک مقدمه و یا بخشی از پروژه تحقیقاتی و یا رساله دکتری تلقی شود).

در فصول مختلف این کتاب تعریف و سوالات تحقیق، مرور ادبیات و نمونه گیری و سنجش تحقیق، روشهای مشاهده مصاحبه، آمار توصیفی تحلیلی و همبستگی و نیز تحقیق کیفی، نحوه نگارش طرح تحقیق، پایان نامه و مقاله و بالاخره مسایل اخلاقی تحقیق مورد بحث قرار گرفته است. در فصل پانزدهم نمونه کاربردی تحقیق کیفی در مطالعه جمعیتی آمده است که برای مطالعه مردم شناسی، ارتباطات، جامعه شناسی کاربرد مشابهی خواهد داشت.

از آنجا که در قاره آسیا کشور مالزی از نظر دانشگاهی نسبتاً پیشرفته بوده و شباهت های مذهبی، بدبیتی و اجتماعی با ایران داشته است اغلب مثال ها و یا شواهد آماری کشور ربور در قالب پنج شرط سوابق ادبی، تحقیق محلی، تدریس و تبیین علمی در تالیف این مجموعه مورد استفاده قرار گرفته است.

www.ketaboo.ir